

Укладачі:

О. В. Коваль.
Ю. Ф. Дворник

Схвалено кафедрою музичної педагогіки та хореографії
факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та
мистецтв

Протокол № 8 від 01 січня 2024 року

Затверджено Вченою радою факультету педагогіки,
психології, соціальної роботи та мистецтв

Протокол № 6 від 23 січня 2024 року

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Питання до екзамену.....	12
Зміст екзаменаційних питань.....	14
Список джерел, рекомендованих для підготовки до комплексного кваліфікаційного екзамену.....	41
Методична розробка уроку музичного мистецтва.....	44

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Рівень освіченості, вихованості і духовної культури школярів значною мірою залежить від того, яким буде сучасний учитель музичного мистецтва, як він буде працювати з дітьми, враховувати вимоги суспільства і досягнення сучасної теорії та практики мистецької освіти.

Педагогічна професія вимагає від учителя музичного мистецтва сформованої потреби в музично-освітній діяльності, усвідомлення її значення для духовного розвитку суспільства; високого рівня світоглядної, гуманітарної й естетичної культури; глибоких професійних знань, умінь і навичок; розвинутих професійно-педагогічних здібностей, досвіду художньо-творчої педагогічної діяльності.

Професійну основу музично-педагогічної діяльності вчителя складають:

- науковий світогляд, національна самосвідомість як відображення цілей, потреб, інтересів, морально-естетичних орієнтацій особистості;

- усвідомлення соціальної ролі педагогічної діяльності, виявлення громадської та соціальної активності;

- стійкі пізнавальні інтереси, прагнення до постійного самовдосконалення і духовного збагачення;

- педагогічна спостережливість, увага, тактовність, незалежність мислення у поєднанні з повагою до суджень інших людей;

- володіння такими якостями, як толерантність, доброзичливість, наявність почуття власної гідності, самоповаги, скромності, вимогливості до себе й до інших;

- знання досягнень української національної та світової культури;

- *фахові знання, уміння і навички.*

Виходячи з цього, професійна підготовка вчителя музичного мистецтва в Ніжинському державному університеті здійснюється за навчальними планами і програмами, які забезпечують сучасний освітній рівень бакалавра, здатність творчо вирішувати освітні завдання в умовах розбудови української держави, розвитку національної системи освіти, виведення її на рівень міжнародних стандартів.

Важливе значення у фаховій підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва є знання й уміння, набуті студентами при вивченні філософських, психолого-педагогічних, музикознавчих і виконавських дисциплін. Зокрема, психолого-педагогічні дисципліни дають можливість зрозуміти завдання, які постають перед учителем; пізнати закономірності, принципи і структуру освітнього процесу, вікові особливості учнів тощо, без чого неможливо досягнути мету, зміст і структуру музичного навчання і виховання школярів.

Музикознавчі дисципліни допомагають усвідомити шляхи прилучення школярів до музичного мистецтва, осмислення ними його специфіки, особливості відображення життя в музичних образах; дають основу для аналізу музичних творів, виховання музичних смаків дітей, їх музичної культури.

Виконавські дисципліни (навчання гри на музичних інструментах, сольному співу, диригуванню хором) готують музиканта-педагога, здатного не лише виконувати музику, але й навчати учнів мистецтву співу, гри на інструментах, розвивати їхні музичні та художньо-творчі здібності.

Вимоги до компетентностей випускника:

ЗК 1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність).

ЗК 2. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність).

ЗК 3. Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність).

ЗК 4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність).

ЗК 5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність).

ФК 1. Здатність застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми й віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями (мовно-комунікативна компетентність).

ФК2. Здатність організувати освітній процес навчального предмету на основі сучасних наукових досягнень (предметно-методична компетентність).

ФК3. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб організації освітнього процесу (інформаційно-цифрова компетентність).

ФК 4. Здатність враховувати вікові та інші індивідуальні особливості учнів при організації освітнього процесу з навчального предмету (психологічна компетентність).

ФК 5. Здатність керувати власними емоційними станами, етичним розвитком і вихованням учнів (емоційно-етична компетентність).

ФК 6. Здатність до рівноправної та особистісно зорієнтованої взаємодії з учасниками освітнього процесу, колегами та стейхолдерами (компетентність педагогічного партнерства).

ФК 7. Здатність виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби здобувачів освіти (інклюзивна компетентність).

ФК 8. Здатність планувати і реалізовувати освітній процес у спосіб, сприятливий для здоров'я і безпеки самої людини та здобувачів освіти (здоров'язбережувальна компетентність).

ФК 9. Здатність проектувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів (проектувальна компетентність).

ФК 10. Здатність визначити напрямок своєї діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі освітнього процесу, і передбачати кінцевий результат (прогностична компетентність).

ФК 11. Здатність організовувати освітній процес з навчального предмету через залучення здобувачів освіти до певної роботи і співробітництво з ними в досягненні поставленої мети (організаційна компетентність).

ФК 12. Здатність аналізувати та оцінювати ефективність освітнього процесу з навчального предмету та навчальні досягнення здобувачів освіти (оцінювально-аналітична компетентність).

ФК 13. Здатність з розробки, освоєння та втілення

інновацій в практику педагогічної діяльності, що ґрунтуються на відповідних знаннях та вміннях фахівця, через сформованість необхідних особистісних якостей та досвіду (інноваційна компетентність).

ФК 14. Здатність планувати та реалізовувати особистісний та професійний саморозвиток (здатність до навчання впродовж життя).

ФК 15. Здатність аналізувати та оцінювати власну професійну активність (рефлексивна компетентність).

Вимоги до програмних результатів випусника:

ПРН 1. Уміння керуватися у своїй діяльності на сприяння сталому розвитку, верховенство права, дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ПРН 2. Уміння поєднувати теорію і практику, а також приймати рішення та виробляти стратегію діяльності для вирішення завдань освітньої програми з урахуванням загальнолюдських цінностей, безпеки для себе та спільноти, суспільних, державних та виробничих інтересів, формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПРН 3. Знання і прийняття національних та загальнолюдських цінностей, толерантності, адаптивність до культурного середовища.

ПРН 4. Уміння використовувати різноманітні методи для ефективної комунікації на професійному та соціальному рівнях, організація та керівництво професійним розвитком осіб та груп.

ПРН 5. Уміння системно мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

ПРН 6. Уміння комунікувати з учасниками освітньої процесу та стейкхолдерами державною мовою, формувати і розвивати мовно-комунікативну компетентність учнів,

спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово.

ПРН 7. Уміння планувати та організувати ефективний освітній процес з навчального предмету відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів, володіння концептуальними науковими та практичними знаннями, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання.

ПРН 8. Уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності, ефективно використовувати цифрові технології в освітньому процесі та створювати нові електронні (цифрові) освітні ресурси, збір, інтерпретація та застосування даних.

ПРН 9. Уміння визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів, формувати мотивацію, організувати пізнавальну діяльність, сприяти формуванню спільноти учнів.

ПРН 10. Уміння усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами, конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, пояснювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.

ПРН 11. Уміння суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учасниками освітнього процесу та стейкхолдерами, донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації.

ПРН 12. Уміння створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища, взаємодіяти з асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.

ПРН 13. Уміння організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу.

ПРН 14. Уміння проєктувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів, управління складною технічною або професійною діяльністю чи проєктами.

ПРН 15. Уміння планувати освітній процес з навчального предмету та прогнозувати його результати, спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах.

ПРН 16. Уміння організовувати процес навчання, виховання і розвитку учнів з навчального предмету.

ПРН 17. Уміння оцінювати та аналізувати результати навчання учнів з навчального предмету.

ПРН 18. Поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання.

ПРН 19. Уміння визначати умови та ресурси професійного та особистісного розвитку впродовж життя, продовжувати навчання із значним ступенем автономії.

ПРН 20. Уміння здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби.

ПРН 21. Уміння здійснювати музично-педагогічну діяльність та використовувати на професійному рівні методи викладання музичного мистецтва.

ПРН 22. Уміння використовувати інформаційні технології на уроках музичного мистецтва та у власній художньо-творчій та музично-просвітницькій діяльності.

ПРН 23. Уміння креативно мислити, приймати інноваційні рішення, що підвищують ефективність

освітнього процесу.

ПРН 24. Уміння вирішувати конкретні музично-освітні завдання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, аналізувати різноманітні педагогічні ситуації, уміння бути толерантним, поважати свободу та цінності інших людей.

ПРН 25. Уміння застосовувати сучасні технології психолого-педагогічної діагностики музично-творчих досягнень учнів та відповідно коригувати освітній процес в загальноосвітній школі з метою максимального розкриття їх художньо-творчого потенціалу.

ПРН 26. Уміння власною музично-педагогічною діяльністю активно впливати на формування музичної культури та розвиток мистецької освіти України, уміння удосконалювати педагогічні технології та здійснювати пошук нових шляхів підвищення ефективності освітнього процесу в загальноосвітній школі.

ПРН 27. Уміння здійснювати художньо-просвітницьку діяльність, зберігати регіональні традиції, популяризувати і примножувати національну культуру в Україні та поза її межами.

ПРН 28. Уміння реалізовувати принципи гуманізму в професійній діяльності та керуватися ними в повсякденному житті.

Комплексний кваліфікаційний екзамен складається з *теоретичної* та *практичної* частин.

Теоретичну частину екзамена складають відповіді на питання з теорії музичної освіти та методики викладання музичного мистецтва.

Практичну частину складають:

- розв'язання практичного завдання з педагогіки;
- методична розробка уроку музичного мистецтва та презентація його педагогічної концепції (клас та тема – за

вибором студента).

При складанні програми комплексного кваліфікаційного екзамену з теорії та методики музичної освіти укладачами були використані розробки та рекомендації доктора педагогічних наук, професора О. Я. Ростовського.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Суть, мета і завдання музичної освіти школярів.
2. Аналіз розвитку музично педагогічної думки кінця ХХ – початку ХХІ століття.
3. Актуальні проблеми музичної освіти в сучасній загальноосвітній школі.
4. Музичне мистецтво як складова частина духовної культури суспільства, його пізнавальні та виховні можливості. Сучасні вимоги до музичної освіти підростаючого покоління.
5. Проблема змісту музичної освіти у сучасній загальноосвітній школі.
6. Характеристика чинних в Україні програм з музичного мистецтва.
7. Урок музичного мистецтва в школі. Вимоги до сучасного уроку музичного мистецтва та особливості його проведення.
8. Види музичної діяльності на уроці, їх значення та взаємозв'язок.
9. Сутність музичного сприймання. Вікові особливості музичного сприймання та педагогічні проблеми його формування в учнів.
10. Основні етапи слухання музичного твору на уроці та роль кожного з них в естетичному осягненні змісту музичного твору школярами.

11. Спостереження, коментування, зіставлення за контрастом та аналогією як методи формування музичного сприймання.

12. Бесіда, розповідь, пояснення і коментування як методи формування музичного сприймання школярів.

13. Методичні основи художньо-педагогічного аналізу музичних творів на уроках музичного мистецтва.

14. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів.

15. Методика засвоєння музичних знань і вмінь. Характеристика абсолютної і відносної систем сольмізації.

16. Особливості співацького виховання школярів. Методика формування співацьких умінь. Проведення розспівок на уроках.

17. Причини фальшивого співу і робота над чистотою інтонації.

18. Методика розучування пісень на уроках музичного мистецтва. Гігієна, співацький режим і охорона дитячого голосу.

19. Аналіз вокально-хорових навичок і методика їх виховання у школярів.

20. Методика формування навичок багатоголосного співу на уроках музичного мистецтва.

21. Розвиток музичних здібностей школярів як педагогічна проблема. Виховання музично-ритмічного, ладового чуття та музично-слухових уявлень молодших школярів.

22. Проблеми інтеграції мистецьких дисциплін у початкових класах у світлі здійснюваної реформи загальноосвітньої школи.

23. Методичні основи взаємодії музики і літератури на уроках музичного мистецтва.

24. Методичні основи взаємодії музики і образотворчого мистецтва на уроках музичного мистецтва.

25. Сутність педагогічної концепції Е. Жак-Далькроза та її вплив на сучасну музичну педагогіку.

26. Сутність педагогічної концепції Карла Орфа та її вплив на сучасну музичну педагогіку.

27. Педагогічні ідеї Золтана Кодая та їх значення для сучасної музичної педагогіки.

28. Українська музична етнопедогогіка як джерело сучасної музичної педагогіки. Проблема використання музичного фольклору у вихованні школярів.

29. Педагогічні ідеї М. Леонтовича та їх значення для сучасної музичної педагогіки.

30. Педагогічні ідеї В. Верховинця та їх значення для сучасної музичної педагогіки.

31. Педагогічні ідеї К. Стеценка та їх значення для сучасної музичної педагогіки.

32. Проблема оцінки та контролю музичних знань, умінь і навичок музичної діяльності учнів.

33. Методика проведення позакласної музично-виховної роботи з школярами. Організація вокально-інструментальної та хорової роботи в школі.

ЗМІСТ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Суть, мета і завдання музичної освіти школярів

Музичне виховання як важливий чинник духовного, громадянського і творчого пробудження людини, як цілеспрямований розвиток музичних здібностей дітей, формування емоційної чутливості, здатності розуміти і глибоко переживати зміст музики. Суть музичного виховання (соціально цілеспрямоване формування активного естетичного ставлення людини до музичного мистецтва).

Зумовленість естетичного ставлення до музики музичною діяльністю і музично-естетичною свідомістю. Вияв музичної діяльності у творчості, виконавстві, сприйманні. Музично-естетична свідомість як сукупність естетичних почуттів, художніх смаків, потреб, ідеалів, оцінок, завдяки яким людина дістає особливе емоційно-образне уявлення про музику і виражає ціннісно-орієнтаційне особистісне ставлення до неї.

Взаємозв'язок і взаємозумовленість музично-естетичної свідомості й музичної діяльності особистості.

Формування музичної культури особистості як мета музичного виховання. Відмінність музичної культури особистості від музичної культури суспільства. Активне, зацікавлене сприймання музики як основа музичного виховання.

Завдання музичного навчання і виховання: розвиток музичного сприймання школярів; залучення їх до активної різнобічної музичної діяльності; формування ціннісно-орієнтаційного ставлення до музичного мистецтва; розвиток художньо-творчих здібностей дітей.

Музична педагогіка як галузь педагогічної науки, що вивчає завдання, зміст, організацію, форми і методи

музичного навчання і виховання підростаючого покоління і спрямована на пізнання закономірностей і принципів впливу музики на формування особистості.

2. Аналіз розвитку музично педагогічної думки кінця XX – початку XXI століття

Науково-педагогічні концепції О. Рудницької, О. Щолокової, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського.

Заснування науково-методичного часопису «Мистецтво та освіта». Вихід Державного стандарту загальної середньої освіти в галузі художньої культури. Заснування Лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання АПН України. Вихід програми інтегративного курсу «Мистецтво» для початкової школи (Л. Масол). Програма «Обдаровані діти». Навчально-методичні посібники «Методика викладання музики в початковій школі», «Методика викладання музики в основній школі». Становлення музично-педагогічних факультетів. Характеристика освітніх програм.

3. Актуальні проблеми музичної освіти в сучасній загальноосвітній школі

Проблеми забезпечення художньо-творчого розвитку кожної дитини у відповідності з її здібностями, можливостями й нахилами; формування особистості учня в єдності знань і умінь музичної діяльності.

Проблеми спрямованості музичного виховання на самопізнання й самозаглиблення особистості, усвідомлення нею своєї самоцінності; на формування творчої й активної особистості, яка володіє високою індивідуальною музичною культурою;

Проблеми стимулювання музичної діяльності,

фантазії й творчою пошуку дітей, навчання їх мисленню, пізнанню природи музики, її виразної сили й взаємозв'язку з життям.

4. Музичне мистецтво як складова частина духовної культури суспільства, його пізнавальні та виховні можливості. Сучасні вимоги до музичної освіти підростаючого покоління.

Специфіка музичного мистецтва як соціального явища, як форми відображення дійсності, як складової частини духовної культури суспільства. Музичне мистецтво і розвиток емоційної, інтелектуальної та вольової сфер особистості. Особливості виховного впливу музичного мистецтва на особистість. Спрямованість музичного мистецтва на соціалізацію цілісної особистості й утвердження її самоцінного значення.

Музичне сприймання як основа музичного виховання особистості. Актуальність музичного виховання у світлі нових підходів до розвитку духовної культури особистості.

Сучасні вимоги до музичного виховання школярів:

- забезпечення художньо-творчого розвитку кожної дитини у відповідності з її здібностями, можливостями й нахилами; формування особистості учня в єдності знань і умінь музичної діяльності;

- спрямованість музичного виховання на самопізнання і самозаглиблення особистості, усвідомлення нею своєї самоцінності;

- виховання творчої й активної особистості, яка володіє високою індивідуальною музичною культурою;

- формування в учнів цілісного уявлення про музичне мистецтво, залучення їх до музичної діяльності за допомогою різних методів і прийомів;

- розвиток в учнів чутливості й потягу до музики,

введення їх у світ добра й краси, відбитий в музичних творах;

- орієнтування учнів на осмислення інтонаційно-пластичних витоків музики, самостійну інтерпретацію художнього світу твору;

- стимулювання музичної діяльності, фантазії й творчого пошуку дітей, навчання їх мислити, пізнавати природу музики, її виразної сили й взаємозв'язку з життям; прагнення до єдності музики як способу пізнання світу і музики, як предмета навчання.

5. Проблема змісту музичної освіти у сучасній загальноосвітній школі

Проблема змісту музичної освіти у сучасній школі. Наукові основи визначення змісту музичної освіти. Стандарти музичної освіти. Врахування при визначенні змісту музичної освіти вікових та індивідуальних психологічних особливостей учнів.

Програми з музичного мистецтва як основні нормативні документи, що визначають зміст музичного навчання і виховання у загальноосвітній школі. Аналіз чинних в Україні програм з музичного мистецтва.

Проблеми забезпечення художньо-творчого розвитку кожної дитини; формування особистості учня в єдності знань і умінь музичної діяльності.

6. Характеристика чинних в Україні програм з музичного мистецтва

Програма з музичного мистецтва як основний нормативний документ, що визначає зміст музичного навчання і виховання у загальноосвітній школі.

Сутність концепції музичного виховання школярів на

основі української національної культури: ставлення до музичного фольклору як невід'ємної частини духовного життя українського народу; визнання провідної ролі фольклору в музичному вихованні дітей; звернення до народної музичної творчості крізь призму її життєвих зв'язків з духовним, матеріальним і практичним світом людини; розгляд українського музичного фольклору в діалектичній єдності з фольклором інших народів; вивчення професійної музики крізь призму її фольклорних джерел; розкриття естетичного змісту народної музики на основі осягнення школярами суті й особливостей музичного мистецтва.

Програми (авт.: Л. Масол, О. Просіна; О. Комаровська, Н. Лемешева, Л. Кондратова, Б. Фільц, О. Гайдамака, Н. Лемешева; О. Лобова).

Аналіз пояснювальних записок до програм. Урахування в програмах досвіду народної педагогіки, обрядів і традицій музикування, педагогічних здобутків видатних діячів української музичної культури.

Цінність педагогічних ідей М. Леонтовича, К. Стеценка, С. Людкевича, В. Верховинця. Урахування досвіду зарубіжної музичної педагогіки.

Методичні основи використання в програмах українського пісенного фольклору, танцювальної музики, навчання гри на сопілці.

Місце хорового співу в програмах. Обсяг і послідовність розвитку ладового і музично-ритмічного чуття учнів, засвоєння музичної грамоти, вивчення нотної грамоти.

Аналіз змісту і логіки тематичного матеріалу, його спрямованості на розкриття специфіки музичного мистецтва. Взаємозв'язок між темами. Призначення поурочних методичних розробок. Проблеми реалізації означених програм з музичного мистецтва в

загальноосвітніх школах України.

7. Урок музичного мистецтва в школі. Вимоги до сучасного уроку музичного мистецтва та особливості його проведення

Урок музичного мистецтва як шкільний предмет і як урок мистецтва. Завдання уроків музичного мистецтва: емоційно впливати на учнів, організовувати їхню художньо-пізнавальну діяльність, спонукати до активної й плідної музичної творчості. Вплив специфіки музичного мистецтва на особливості проведення шкільного уроку.

Типи уроків музичного мистецтва: урок введення в тему, урок заглиблення в тему, урок узагальнення теми, заключний урок-концерт. Головна ознака уроку введення в тему. Особливості уроку заглиблення в тему. Головна ознака уроку узагальнення теми. Завдання заключного уроку-концерту.

Драматургія уроку музичного мистецтва, його кульмінаційні моменти. Співвідношення ігрових і навчальних форм діяльності учнів на уроці, чільне місце діяльності сприймання і виконання. Критерій доцільності використання художньої гри на уроці.

Мозаїчний принцип побудови уроків музичного мистецтва у початкових класах, його позитивні та негативні моменти. Залежність структури уроку музичного мистецтва від його змісту.

Система запитань і завдань, яка допомагає організувати пізнавально-творчу і музичну діяльність школярів. Спрямованість запитань на розкриття внутрішнього світу дітей, почуттів і вражень, викликаних музикою. Створення ситуацій успіху як шлях розвитку інтересу учнів до музичної діяльності.

8. Види музичної діяльності на уроці, їх значення та взаємозв'язок

Основні види діяльності на уроці музичного мистецтва: музично-виконавська, музично-пізнавальна, музично-творча (продуктивна) діяльність і сприймання.

Часта зміна видів діяльності на уроці музичного мистецтва як його характерна особливість. Спільна тема, що об'єднує всі види діяльності та підпорядковує окремі елементи. Взаємозв'язок різноманітних видів музичної діяльності – важлива умова музичного розвитку школярів.

Співвідношення ігрових і навчальних форм діяльності учнів на уроці. Створення ситуацій успіху як шлях розвитку інтересу учнів до музичної діяльності.

Організація різноманітної художньо-змістовної й емоційно наповненої діяльності на уроці музичного мистецтва, поєднання в єдиний комплекс основних її видів.

Індивідуальні та колективні форми музичної діяльності на уроці музичного мистецтва.

9. Сутність музичного сприймання. Вікові особливості музичного сприймання та педагогічні проблеми його формування в учнів

Специфіка впливу музики на людину, його цілісність і особистісність. Чинники, що благотворно діють на музичний розвиток учнів: багатство вражень та їх повторність.

Музичне сприймання як основа засвоєння школярами втіленого в музичному мистецтві досвіду емоційно-естетичного ставлення до дійсності. Залежність музичного сприймання від життєвого і художнього досвіду, від контексту інших засобів пізнання, що виходять за межі музики. Асоціативна природа музичного сприймання. Види

асоціацій (емоційні, предметні, предметно-емоційні, художні). Музичні інтонації як різновид асоціацій.

Вік дітей як чинник музичного сприймання. Вікові особливості музичного сприймання, молодших школярів: сенсомоторний характер сприймання, його зв'язок руховими виявами, емоційність, цілісність, недиференційованість сприймання.

Музична сприйнятливість дітей як результат цілеспрямованого виховання. Відмінність музичного сприймання дітей від сприймання дорослих. Дитяче сприймання як особлива сфера життєдіяльності.

Головний шлях формування музичного сприймання - збагачення школярів художнім і емоційним досвідом, знаннями, вміннями і навичками, значущими для естетичного осягнення змісту музичних творів. Шлях поглиблення музичного сприймання: від комплексного жанрово-асоціативного враження до диференційованого сприймання музичного твору. Залежність розвитку музичного сприймання від мовного, рухового, ігрового і сенсорного досвіду, досвіду спілкування.

Уміння сприймання музики, які допомагають досягнути зміст твору: уміння виявляти інтонаційні зв'язки твору, стежити за розвитком основних інтонацій; уміння відчувати жанрові ознаки у простих (пісня, танець, марш) і розвинутих формах; уміння розрізняти на слух національно-стилеві особливості музики та її драматургічний розвиток; уміння виявляти змістовність функціонування тих виразних засобів, які використані у творі.

10. Основні етапи слухання музичного твору на уроці та роль кожного з них в естетичному осягненні змісту музичного твору школярами

Основні етапи слухання музики: вступне слово вчителя, слухання твору, його художньо-педагогічний аналіз, повторне слухання. Методичні вимоги до кожного етапу. Яке завдання вступного слова? Яким має бути вступне слово? Яким воно не повинно бути? Про що може бути розповідь? Як використовувати цифри, факти, імена, термінологію?

Методика проведення власне слухання твору. Які вимоги ставляться до учнів? Як має поводитися вчитель?

Методика аналізу твору, послідовність запитань, їх спрямованість на виявлення художньо-естетичного змісту.

Організація повторних прослухувань твору. Завдання цього етапу, особливості інформаційного забезпечення.

Роль кожного етапу у формуванні музичного сприймання школярів.

11. Спостереження, коментування, зіставлення за контрастом та аналогією як методи формування музичного сприймання

Методичне забезпечення освітнього процесу. Група методів наведення. Група методів спостереження. Метод розповіді. Метод бесіди. Метод пояснення. Метод коментування. Метод спостереження. Метод аналізу музичного твору. Метод порівняння за контрастом і аналогією. Метод роздумів про музику. Метод моделювання музичного сприймання. Метод художньо-педагогічного спілкування.

12. Бесіда, розповідь, пояснення і коментування як методи формування музичного сприймання школярів

Наведення і спостереження як основні методи формування музичного сприймання. Аналіз методів наведення і спостереження, їх взаємозв'язок і

взаємозалежність. Педагогічна доцільність виділення групи методів наведення (бесіда, розповідь, пояснення, коментування) і спостереження (художньо-педагогічний аналіз, моделювання, зіставлення за контрастом і аналогією тощо).

Суть методів бесіди, розповіді, пояснення і коментування, особливості кожного з них. Методика проведення бесід і розповідей про музику, її пояснення і коментування.

Використання методів наведення залежно від стану організації слухання музики. Взаємозв'язок і єдність означених методів у їх спрямованості на формування музичного сприймання школярів.

13. Методичні основи художньо-педагогічного аналізу музичних творів на уроках музичного мистецтва

Аналіз музичних творів як важлива умова формування музичного сприймання школярів. Суть художньо-педагогічного аналізу музичних творів з учнями, завдання такого аналізу. Розкриття питань аналізу музичних творів у педагогічній літературі.

Методика художньо-педагогічного аналізу музичних творів на уроках: За яких умов доцільно приступати до аналізу? Яка кінцева мета аналізу? Яка логіка аналізу, яким він має бути? Зміст і спрямованість запитань і пояснень учителя. Залежність ефективності аналізу музичних творів від умінь вчителя вести діалог з учнями.

Методи порівняння і зіставлення за контрастом і аналогією при аналізі музичних творів. Прийом «руйнування початкового образу», використання позамузичних асоціацій, порівнянь, зв'язків музики з життям. Спостереження за розвитком інтонацій як основа

аналізу музичного твору. Логіка аналізу музичних й засобів виразності: від характеристики мелодії до найхарактерніших компонентів музичної мови твору.

Використання у процесі аналізу аналогій з творами інших видів мистецтва.

14. Художньо-педагогічне спілкування як метод керування музичним сприйманням школярів

Діяльність спілкування як основна об'єднавча ланка педагогічних засобів формування музичного сприймання.

Взаємодія вчителя й учнів на уроці музичного мистецтва як художньо-педагогічне спілкування. Художнє спілкування - вільне й активне співпереживання і співроздум слухача, спрямовані композитором. Предметна основа спілкування на уроці музичного мистецтва - музичне сприймання. Підпорядкованість педагогічного спілкування на уроці музики законам художньої логіки, його естетична природа і спрямованість на створення атмосфери колективного естетичного переживання твору.

Засоби художньо-педагогічного спілкування: вербальні (пояснення, коментування, навідні запитання, порівняння тощо), невербальні (пластичні рухи, жести, міміка, паузи тощо), музично-виконавські (спільне музикування, наспівування, пластичне інтонування тощо).

Метод художньо-педагогічного спілкування як інтегруючий метод керування музичним сприйманням учнів.

15. Методика засвоєння музичних знань і вмінь. Характеристика абсолютної і відносної систем сольмізації

Роль знань у формуванні музичної культури

особистості. Інформаційний зміст шкільних програм з музики. Музична грамота як сукупність знань про особливості музичного мистецтва, засоби музичної виразності, зміст і побудову музичних творів; про творчість композиторів і виконавців, нотний запис і музичну термінологію тощо. Основний шлях набуття музичних знань школярами. Музична грамота як складова частина багатогранного поняття «музична грамотність».

Виділення узагальнених (ключових) і часткових знань про музику як методичний орієнтир для вчителя музичного мистецтва.

Місце нотної грамоти у музичному навчанні і вихованні школярів. Спів по нотах як результат розвитку музичного слуху й активний метод його формування.

Абсолютна і відносна (релятивна) системи сольмізації. Характеристика абсолютної системи сольмізації, її позитивні й негативні сторони. Характеристика релятивної системи сольмізації, її переваги й недоліки. Послідовність засвоєння ступенів ладу. Ручні знаки.

Аналіз шкільних програм з музичного мистецтва у контексті музичних знань і умінь.

16. Особливості співацького виховання школярів. Методика формування співацьких умінь. Проведення розспівок на уроках

Спів як природний спосіб вираження естетичних почуттів, дійовий засіб активного залучення школярів до музики, найдоступніший для дітей вид музичної діяльності. Характеристика звучання дитячих голосів. Співацький діапазон молодших школярів.

Співацькі уміння, якими мають оволодіти учні, взаємозв'язок і взаємозалежність між цими уміннями. Зв'язок навчання співу з розвитком музичного слуху і

музичним розвитком особистості учня. Формування навичок співу – не самоціль, а засіб співацького виховання. Зацікавлене, емоційне і водночас свідоме ставлення учнів до співу як умова успішного формування вокально-хорових навичок. Наслідувальний спів як першооснова вокального виховання.

Важливість правильної співацької постави. Правила співацької постави під час співу стоячи або сидячи. Методика виховання правильної співацької постави.

Співацьке дихання як основа вокальної техніки. Типи співацького дихання. Особливості дихання дітей. Методика досягнення правильного співацького дихання.

Співацька дикція: ясність, розбірливість, правильність вимови тексту у співі. Особливість вокальної мови. Залежність вокальної дикції від активності артикуляційного апарату, від відчуття музичного образу і бажання виразити його у співі. Типові недоліки співацької дикції дітей.

Звукоутворення як результат взаємодії дихальних і артикуляційних органів з голосовими складками. Характеристика правильного звучання дитячого голосу. Зона примарних звуків. Тверда і м'яка атака звука. Особливості, формування голосних звуків (а, о, у, е, и, і). Сонорні та шумні (дзвінки, глухі) приголосні.

Суть фонетичного методу співацького навчання. Опора на мовний досвід дітей, мовні стереотипи, використання впливу певних звуків на голос, роботу артикуляційних органів, голосовий апарат у цілому.

Репродуктивний метод навчання співу. Відтворення учнями співацького звука і повторення способів роботи голосового апарату відповідно до пояснення і показу вчителя. Причини, що викликають фальшивий спів дітей.

Евристичний метод, тобто пошук звучання, яке відповідає емоційно-образному змісту пісні.

Вимоги до вокальних вправ. Методика проведення

розспівування на уроці.

17. Причини фальшивого співу і робота над чистотою інтонації

Залежність розвитку музичного слуху і чистоти інтонації. Координація між голосом і слухом. Залежність якості звуку від дихання. Слухова увага. Методика роботи з учнями, що не чисто інтонують. Прийоми виховання чистоти інтонування. Вокальні вправи. Хибні навички співу набуті в дошкільний період. Розвиток співацьких навичок. Здатність аналізувати якість співу. Загальні вимоги до співацьких вправ.

18. Методика розучування пісень на уроках музичного мистецтва. Гігієна, співацький режим і охорона дитячого голосу

Розучування пісні як процес осягнення її музичного образу, оволодіння вокально-хоровими і виконавськими вміннями, розвитку музичних здібностей і художньо-образного мислення дітей. Вимоги до виконання пісні вчителем.

Особливості методики розучування пісень у молодших класах, пов'язані з нерозвиненістю музичних здібностей і голосового апарату дітей, їхнім невмінням співати. Шляхи розучування пісні (вчити на слух, з використанням графічного запису, з опорою на нотний запис, сольфеджуючи, за допомогою ручних знаків тощо). Вимога послідовного подолання співацьких труднощів. Спрямованість технічної роботи на кінцевий виконавський результат, урізноманітнення повторень мелодії різними завданнями. Ставлення учнів до співу,

послаблення їх уваги й інтересу як критерій правильності постановки навчальних завдань. Художнє виконання пісні як завершальний етап роботи над нею.

Особливості використання інструментального супроводу при розучуванні пісні. Диригентський жест учителя.

Залежність формування співацького голосу від правильного користування ним. Причини неправильного функціонування голосових органів (спів у невластивій певному голосу теситурі, зловживання верхніми звуками, форсоване звучання, надмірно тривалий спів, шкідливі звички голосоутворення, спів у хворобливому стані). Співацький режим на уроках музичного мистецтва. Професійне навчання співу як засіб охорони дитячих голосів.

19. Аналіз вокально-хорових навичок і методика їх виховання у школярів

Вокально-хорові навички: співацька постава, дихання, звукоутворення, дикція, чистота інтонування, стрій, ансамбль. Прийоми, які сприяють досягненню хорового строю: попередній інтонаційний аналіз пісні і визначення складних для виконання фраз; ретельна й різноманітна робота над окремими фразами, транспонування складних фраз у зручну тональність, використання нотного запису. Поєднання індивідуальної й групової роботи.

Види хорового ансамблю. Правила ансамблю: доспівати звук до кінця, протягнути довше ноту з крапкою, одночасно почати і закінчити спів, взяти дихання, відчувати злитість свого голосу із звучанням класу. Методика досягнення строю, ритмічної точності виконання, культури звука, виразного нюансування тощо.

20. Методика формування навичок багатоголосного співу на уроках музичного мистецтва

Естетична виразність багатоголосного співу. Програмові вимоги до виховання навички багатоголосного співу. Підготовчий етап до багатоголосного співу. Методика розучування багатоголосної пісні.

Єдність дій усіх учнів класу, спрямованих на вирішення вокально-технічних і художньо-виконавських завдань як неодмінна умова виразного колективного співу на уроках музичного мистецтва.

Навички строю й ансамблю. Прийоми, які сприяють досягненню строю: попередній інтонаційний аналіз пісні і визначення складних для виконання фраз; ретельна й різноманітна робота над окремими фразами, транспонування складних фраз у зручну тональність, використання нотного запису. Поєднання індивідуальної й групової роботи.

21. Розвиток музичних здібностей школярів як педагогічна проблема. Виховання музично-ритмічного, ладового чуття та музично-слухових уявлень у молодших школярів

Формування і розвиток музичності як неодмінна умова формування музичної культури дітей. Музичність як сукупність здібностей, необхідних для успішної музичної діяльності. Переживання музики як основна ознака музичності.

Структура музичності: провідні компоненти музичності (емоційний відгук на музику, музичний слух), музично-сенсорні здібності (відчуття висоти, тембру, динаміки, тривалості), основні музичні здібності (ладове чуття, музично-ритмічне чуття, музично-слухові уявлення).

Структура здібностей до музичної діяльності: здібність сприймання (здібність цілісного сприймання, здібність диференційованого сприймання), виконавські здібності (чистота співацьких інтонацій та якість звукоутворення, координованість рухів рук при грі на музичних інструментах, пластичність і витонченість рухів відповідно до музики), творчі здібності (здібність творчої уяви при сприйманні музики, здібність до пісенної, музично-ігрової, танцювальної творчості, до імпровізації на музичних інструментах).

Музичний слух у широкому і вузькому розумінні. Логіка розвитку музичного слуху: йти від виховання музичного слуху в широкому розумінні до виховання його у вузькому розумінні, через їх взаємовплив і взаємозв'язок – до повної єдності.

Методика розвитку ладового чуття дітей. Абсолютна і відносна (релятивна) методичні системи виховання музичного слуху. Характеристика абсолютної системи сольфеджування, її позитивні й негативні сторони. Характеристика релятивної системи, її переваги і недоліки. Послідовність засвоєння ступенів ладу. Ручні знаки. Нотний запис у формуванні ладових уявлень учнів.

Методика розвитку музично-ритмічного чуття (організація рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок, усвідомлення ними естетичної виразності ритму як елемента музичної мови тощо). Моторна й емоційна природа музичного метру. Проблеми виховання музично-ритмічного чуття.

Слухові уявлення як репродуктивний компонент музичного слуху. Методика розвитку музично-слухових уявлень.

22. Проблема інтеграції мистецьких дисциплін у початкових класах у світлі здійснюваної реформи

загальноосвітньої школи

Мета дисциплін художнього циклу, які складають галузь «Мистецтво». Основні завдання цієї освітньої галузі, принцип об'єднання різних видів мистецтва, покладений в її основу. Прагнення залучити школярів до творчої діяльності в музичному, образотворчому, хореографічному, театральному та екранному видах мистецтва. Ідея взаємозв'язку мистецтв як одна з провідних у музичному навчанні та вихованні школярів.

Ідея координації дисциплін художнього циклу. Засоби координації – від міжпредметних зв'язків, об'єднаних уроків – до об'єднаних курсів. Педагогічний смисл досягнення взаємодії мистецтв у навчальному процесі.

Чим визначається ефективність звернень до творів інших видів мистецтв на уроках музичного мистецтва? Що виступає художньою домінантою педагогічної доцільності? Умови, за яких співдружність різних видів мистецтва буде доцільною і дійсно творчою.

23. Методичні основи взаємодії музики і літератури на уроках музики

Мистецтво як час і простір, в якому живе краса людського духу (В. Сухомлинський). Спорідненість мистецтва як основна тенденція розвитку художньої культури. Зв'язки між видами мистецтва: сюжетні, хронологічні, внутрішні, творчі, життєві

Взаємодія мистецтв у цілісному впливі на людину. Сильні й слабкі сторони різних видів мистецтва у їх конкретно-чуттєвому впливі на слухача, читача, глядача. Ідея комплексного впливу мистецтв у педагогічній літературі, у практиці музичного навчання і виховання.

Особливості музики і літератури як видів мистецтва:

література найповніше і найглибше втілює життя думки людини, музика - життя її почуттів і переживань.

Педагогічний смисл досягнення взаємодії мистецтв у навчальному процесі. Доцільність використання художніх творів різних видів мистецтва на уроках музичного мистецтва. Художня домінанта, яка визначає цю педагогічну доцільність.

Методика використання на уроках музичного мистецтва літературних творів, проведення аналогій між музичним і літературним творами. Критерії доцільності використання літературних творів на уроках музичного мистецтва.

24. Методичні основи взаємодії музики й образотворчого мистецтва на уроках музичного мистецтва

Мистецтвознавчі основи методики використання на уроці музичного мистецтва творів суміжних мистецтв. Небезпека спрощенства змісту музичних творів, нав'язування учням довільних образів чи сюжетів. Необхідність розкриття внутрішніх зв'язків між творами, виявлення їх образної суті та своєрідності. Завдання реалізації ідеї взаємозв'язку мистецтв: підвищення рівня художньої та естетичної культури учнів; збагачення і систематизація знань про мистецтво; поглиблення сприймання музики.

Особливості музики й образотворчого мистецтва: музика найповніше втілює життя почуттів і переживань людини, образотворче мистецтво - зміст уявлень людини про світ у тій формі, яку дає їй реальне почуттєве сприйняття дійсності.

Методика використання на уроках музичного мистецтва творів образотворчого мистецтва. Позитивне і негативне у використанні творів живопису на уроках

музичного мистецтва. Поглиблення вражень дітей як головний критерій доцільності звертання до творів живопису на уроках музичного мистецтва.

25. Сутність педагогічної концепції Е. Жак-Далькроза та її вплив на сучасну музичну педагогіку

Прагнення до гармонійного розвитку особистості як основна тенденція розвитку музичної педагогіки ХХ ст. Провідні педагогічні ідеї цього часу.

Система музично-ритмічного виховання, створена швейцарським педагогом і музикантом Е.Жак-Далькрозом. Передумови виникнення педагогічних ідей Далькроза, головні недоліки сучасної йому музичної педагогіки. Прагнення повернути музичному вихованню його сутнісну основу - емоційність, виховати музичність як першооснову музики, відновити триєдність музики, слова і руху як засобу формування гармонійно розвинутої особистості.

Евритміка (зв'язок музики з рухом) як основа музично-педагогічної системи Е. Далькроза. Пробудження і розвиток природної емоційної чутливості, виховання музикальності як мета музичного виховання. Головний зміст навчання і виховання: ритміка, сольфеджіо, імпровізація. Головні засоби навчання і виховання – досягнення триєдності музики, слова і руху, музично-ритмічні вправи, імпровізація як метод навчання. Вплив ідей Е. Далькроза на подальший розвиток європейської музичної педагогіки.

Спільність підходів Е. Далькроза, К. Орфа і З. Кодая до питань музичного виховання: прагнення засобами музики вплинути на духовний світ дитини, сприяти гармонійному розвитку особистості, вихованню емоційної чутливості та музичних здібностей. Відмінність шляхів і засобів навчання, яка полягає у виборі різних провідних

видів музичної діяльності. Ідеї Е. Далькроза та українська музична педагогіка.

26. Сутність педагогічної концепції Карла Орфа та її вплив на сучасну музичну педагогіку

Основна тенденція розвитку передової музичної педагогіки ХХ ст. - прагнення до гармонійного розвитку особистості, рівноваги розуму і почуттів. Провідні педагогічні ідеї, що стали визначною віхою розвитку музичної педагогіки ХХ ст.

Музично-педагогічна концепція Карла Орфа. Мета музичного виховання - розвиток творчих здібностей дітей. Провідна педагогічна ідея - музичний розвиток дитини через активну творчість, елементарне музикування. Головний зміст навчання і виховання - елементарне музикування (гра на дитячих інструментах, імпровізація, спів, інсценування). Головні засоби навчання і виховання - єдність слова, музики і руху; акцент на пентатонічні лади, музикування на елементарних музичних інструментах. Творчість як метод навчання.

Спільність підходів Е Далькроза, К. Орфа і З. Кодая до питань музичного виховання: прагнення засобами музики вплинути на духовний світ дитини, сприяти гармонійному розвитку особистості, вихованню емоційної чутливості та музичних здібностей. Відмінність шляхів і засобів навчання, яка полягає у виборі різних провідних видів музичної діяльності. Ідеї К. Орфа та українська музична педагогіка.

27. Педагогічні ідеї Золтана Кодая та їх значення для сучасної музичної педагогіки

Основна тенденція розвитку передової музичної

педагогіки ХХ ст. - прагнення до гармонійного розвитку особистості, рівноваги розуму і почуттів. Провідні педагогічні ідеї, що стали визначною віхою розвитку музичної педагогіки ХХ ст.

Музично-педагогічна концепція Золтана Кодая. Мета музичного виховання - опанування угорською музичною культурою, досягнення загальної музичної грамотності. Провідна педагогічна ідея - акцентування на фольклорних традиціях музичної культури своєї нації, народну пісню. Головний зміст навчання і виховання - хоровий спів, вивчення музичної грамоти. Головний засіб - хоровий спів. Відносна сольмізація, ручні знаки. Головне завдання навчання музичній грамоті - виховати вміння співати по нотах і по слуху записувати мелодії.

Спільність підходів Е.Далькроза, К.Орфа і З.Кодая до питань музичного виховання: прагнення засобами музики вплинути на духовний світ дитини, сприяти гармонійному розвитку особистості, вихованню емоційної чутливості та музичних здібностей. Відмінність шляхів і засобів навчання, яка полягає у виборі різних провідних видів музичної діяльності.

28. Українська музична етнопедагогіка як джерело сучасної музичної педагогіки. Проблема використання музичного фольклору у вихованні школярів

Народна педагогіка як галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду, що виробляється в домінуючих серед народу поглядах на мету і завдання виховання, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання та навчання. Відображення мети, завдань і засобів народної педагогіки у фольклорі (казках, легендах, прислів'ях, приказках, піснях), іграх і танцях, прикладному

мистецтві, музиці, святкових обрядах, традиціях трудового і сімейного виховання.

Народні уявлення про красу та прилучення дітей до прекрасного. Прагнення народу за допомогою художніх засобів одухотворити працю, прикрашати побут й облагороджувати взаємини між людьми. Народні засоби розвитку в дітей почуттєвої сфери, розширення естетичного світогляду й досвіду художньої діяльності, пробудження творчих естетичних здібностей у різних видах діяльності. Народна педагогіка як першооснова становлення педагогіки професійної, наукової.

Сутність музичної етнопедагогіки як сформованого упродовж віків досвіду музичного навчання і виховання підростаючого покоління. Висвітлення народного музично-виховного досвіду в педагогічній літературі. Народні жанри і види музичного мистецтва у вихованні дітей. Вплив української музичної етнопедагогіки на становлення педагогічних поглядів видатних діячів української музичної культури М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, В. Верховинця, Ф. Колесси, С. Людкевича та інших. Аналіз педагогічних ідей М. Леонтовича і В. Верховинця у контексті їх першоджерела - української народної музичної педагогіки.

Використання музичного фольклору в сучасних програмах з музики. Сутність сучасної концепції музичного виховання школярів на основі української національної культури, покладеної в основу діючих програм з музики для загальноосвітньої школи.

29. Педагогічні ідеї М. Леонтовича та їх значення для сучасної музичної педагогіки

Розкриття історії української музичної педагогіки ХХ ст. у спеціальній літературі. Розвиток української музичної

педагогіки у ХХ–ХХІ століттях.

Ідеї видатного діяча української музичної культури М. Д. Леонтовича як визначна віха розвитку української музичної педагогіки.

Педагогічна спадщина музиканта: навчально-методичні посібники, дидактичні матеріали, художні обробки народних пісень для учнів. Гуманістична спрямованість ідей М. Леонтовича, його прагнення до звеличення особистості людини засобами музики.

Вплив педагогічних поглядів М. Леонтовича на подальший розвиток музично-педагогічної думки. Видання праць педагога-музиканта у книзі «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» (1989 р.). Актуальність ідей М. Леонтовича для сучасної музичної педагогіки.

30. Педагогічні ідеї В. Верховинця та їх значення для сучасної музичної педагогіки

Суперечливість шляхів розвитку української музичної педагогіки у ХХ столітті, її злети і трагедії. Важливість розуміння і правильної оцінки сучасного стану музичної освіти в Україні, роль у цьому історичних знань з музичної вітчизняної педагогіки. Розкриття історії української музичної педагогіки ХХ ст. у спеціальній літературі.

Роль ідей видатного діяча української музичної культури, педагога, музикознавця, вченого, етнографа, хореографа і композитора В. Верховинця у розвитку української музичної педагогіки. Педагогічна спадщина музиканта: навчально-методичні посібники, дидактичні матеріали.

Внесок в українську музичну педагогіку відомого митця і дослідника В. Верховинця. Ігровий метод музичного виховання дітей. Збірка дитячих ігрових пісень

«Весняночка». Рухлива музична гра як інноваційний спосіб виховання. Опора на національну інтонаційно-ладову і метро ритмічну основу.

Прагнення до єдності слова, співу і руху як джерела виховного впливу.

31. Педагогічні ідеї К. Стеценка та їх значення для сучасної музичної педагогіки

Мета навчання співу. Спів по нотах. Традиції народного виконавства. Спів як засіб музично-естетичного виховання. Дія, рух, розвиток сюжетної лінії. Особливості пісенного репертуару. Розвиток відчуття метроритму. Спів канонів. Розучування багатоголосся. Наочний диктант. Музично-рухові ігри. Реалізація ідей К. Стеценка в сучасних програмах з музичного мистецтва.

32. Проблема оцінки та контролю музичних знань, умінь і навичок музичної діяльності учнів

Педагогічна оцінка як важливий засіб музичного навчання і виховання школярів. Основні функції оцінювання: контролююча, навчальна, діагностико-коригуюча, стимулюючо-мотиваційна, виховна.

Оцінювання дітей за кінцевим результатом засвоєння теми. Зв'язок оцінки успіхів учнів з оцінкою результатів педагогічної праці вчителя музичного мистецтва.

Враховання при визначенні музично-освітніх досягнень учнів глибини сприймання і переживання музичних творів, повноти осмислення музичних вражень, розвитку художньо-образного мислення, ступеня сформованості виконавських умінь, ґрунтовності музичних знань, самостійності оцінних суджень, активності, старанності, зацікавленості учнів у музично-пізнавальній і виконавській діяльності.

Критерії оцінки розвитку музичної культури дітей, їх музичних здібностей, виконавської діяльності, музичного сприймання тощо.

Складність такого оцінювання, висування на перший план оцінки активності, самостійності, самотності, старанності й емоційності відгуку дітей на музику. Оцінка за колективну діяльність, за індивідуальні досягнення, за окремі види навчально-музичної діяльності. Аргументація оцінки.

33. Методика проведення позакласної музично-виховної роботи з школярами. Організація вокально-інструментальної та хорової роботи в школі

Позакласна музично-виховна робота як форма організації музичного дозвілля дітей і засіб формування музичної культури особистості. Форми позакласної музичної роботи, її особливості. Проблеми організації та проведення позакласної музично-виховної роботи в школі.

Масові форми музичного виховання дітей: лекції-концерти, колективні відвідування оперних спектаклів, концертів, організація і проведення масових музичних свят, конкурсів, оглядів, музичних вечорів, олімпіад, хорових свят тощо. Гурткові форми позакласної музичної роботи. Музичні свята в школі.

**СПИСОК ДЖЕРЕЛ,
РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ
ДО КОМПЛЕКСНОГО
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ**

1. Верховинець В. Весняночка. Київ: Муз. Україна, 1989, 343 с.

2. Гуральник Н. П. Історія музичної освіти України: курс лекцій для студентів музичних спеціальностей ВОЗ мистецького спрямування. 2-е вид., виокремлено та конкретизовано історичний дискурс. Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 31 с. URL: <https://cutt.ly/yZJqRPu>

3. Завалко К. В. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти: монографія. Черкаси: Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. 520 с. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36572/1/K_Zavalko_Monograph_2013_IM.pdf

4. Коваль О. В. Педагогіка музичної діяльності: Навчальний посібник. Ніжин.: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 32 с.

5. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України. Київ. Муз. Україна, 1989. 136 с.

6. Модельні навчальні програми для 5–9 класів Нової української школи (мистецька освітня галузь). URL: <https://cutt.ly/sXfbjSU>

7. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

8. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навчальний посібник. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.

9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.

10. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навч. метод. посібник. Тернопіль:

Навчальна книга – Богдан 2000. 272 с.

11. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі. Навч. метод. посібник. 2-е вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 216 с.

12. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

13. Ростовський О. Я. Взаємодія різних видів мистецтва на уроках музики. Київ: Освіта, 1991. 48 с.

14. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. Київ: ІЗМН, 1997. 248 с.

15. Сбітнєва Л. М. Тенденції розвитку музичної освіти в Україні на початку ХХІ століття. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. URL: <https://oaji.net/articles/2017/690-1484225428.pdf>

16. Черкасов В. Ф. Музично-педагогічна освіта України на межі двох тисячоліть (1991 – 2010 рр.). Навч. посібник. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2011. 380 с.

17. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти. Теорія і методика музичної освіти: підручник. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 528 с.

18. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. Вид. 3-тє, допов. Київ: НАКККіМ, 2016. 264 с. URL: <https://cutt.ly/xZH6yvP>

Додаткові:

1. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 283 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2000>

2. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 2. 214 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1996>

3. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 3. 261 с.
URL:

<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1999>

4. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. Вип. 4. 294 с.
URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1998>

5. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. Вип. 5. 271 с.

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА УРОКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

студентки IV курсу

Клапчук Валерії Миколаївни

VI клас, перший семестр

Тема семестру: «Перетворююча сила музики»

Тип уроку: поглиблення теми

Зміст уроку: розкриття здатності музики впливати на людину.

Основний матеріал уроку: українська народна пісня «Засвіт встали козаченьки», українська народна пісня «Їхав козак на війноньку», М. Лисенко «Момент розпачу», М. Лисенко. Увертюра до опери «Тарас Бульба».

Мета уроку: підвести учнів до розуміння й усвідомлення нероздільності двостороннього зв'язку музики і життя.

Засоби забезпечення уроку: мультимедійна апаратура, дитячі шумові інструменти, бандура.

План уроку

1. Організаційний момент (2 хв.)
2. Розспівування (5 хв.)
3. «Засвіт встали козаченьки» – розучування (10 хв.)
4. Українська народна пісня «Їхав козак на війноньку» – виконання (5 хв.)
5. М. Лисенко «Момент розпачу» – слухання (5 хв.)
6. М. Лисенко. Увертюра до опери «Тарас Бульба» – слухання (15 хв.)
7. Підведення підсумку уроку (3 хв.)

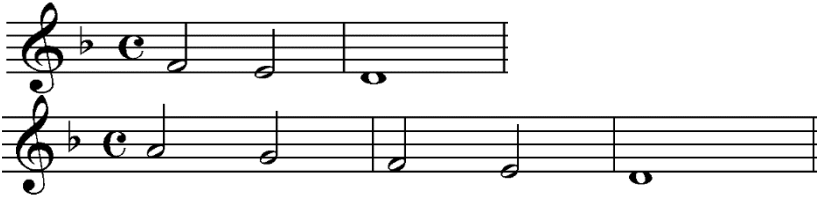
Хід уроку

Звертаю увагу на порядок у класі, на готовність учнів до уроку. Музичне вітання.

Починаємо розспівування з унісону із закритим ротом (спів із закритим ротом дає відчуття головного резонування).

Другу й третю вправу виконуємо спочатку із закритим ротом, а потім на склади «за» – «зи». Їх слід виконувати так, аби досягти злиття голосів за висотою, силою і тембром (робота над ансамблем).

Наголошую на тому, що вдих має бути спокійним, а видих – рівномірним, без поштовхів дихання. У цих вправах необхідно добиватися м'якої, але точної атаки. Виконуючи вправу, слід зберігати позицію верхнього тону.

Наступна вправа спрямована на активізацію слуху, дикції та артикуляції, розвиток чистоти інтонування у широких октавних ходах. Вправу виконуємо на різні склади (ди, ду, да, зи, зу, за). Атака має бути точна та тверда, вимова – чітка.

Особливість цієї вправи полягає у тому, що інтервал «октава» достатньо складний для виконання, а відтак, дітям варто нагадати, що нижній звук необхідно співати спокійно, не форсувати дихання, позиційно високо, а верхній звук формувати у високій позиції.

Четверту вправу доцільно виконати називаючи ноти та відтворюючи пульсацію, плескаючи у долоні чи граючи на брязкальцях або стукалочках (активізація уваги, ладового та метроритмічного слуху тощо). М'язи шиї та всього тіла мають бути вільні. Установка вдиху та позиція верхнього тону зберігається до кінця вправи.

Варто зазначити, що всі вправи, які були взяті для розспівування побудовані на поступовому включенні елементів пісні, що буде вивчатися на уроці та містять характерні жанрові риси чи специфічні музичні ознаки, а саме: маршовий характер, мінорний лад, октавні стрибки, поступеневий мелодійний рух тощо. Виконання цієї вправи налаштовує учнів на свідомий спів, активізує голосовий і слуховий апарат.

З давніх давен український народ славився своєю культурою, побутом, легендами та переказами. Особливе місце в культурній спадщині належить пісням. Їх складали, їх виконували, їх пронесли через століття і зберегли до наших днів. У кожній пісні, як і в її автора є своя доля, часто складна і драматична.

Одна з них «Засвіт встали козаченьки». Існують свідчення, що її написала сама Маруся Чурай.

Переповідають, що Маруся була наділена неабиякою дівочою вродою, поетичним і музичним хистом та чарівним голосом. Але в коханні їй не судилося бути щасливою. І все

тому, що її обранець, козак на ім'я Григорій, піддавшись материним умовлянням, кидає Марусю і одружується з багачкою. У розпачі дівчина хоче втопитись, але її рятує Іван Іскра, козак, що палко кохає дівчину.

Прошло небагато часу і якось восени Маруся пішла на вечорниці, а там... побачила Гриця з молодою дружиною. Ревнощі, ображене жіноче самолюбство, нещасне кохання – усе разом завирувало в її душі. Чураївна знову хоче накласти на себе руки, але отруту, яку дівчина приготувала собі, випадково випив її коханий Гриць.

Коли померлого Гриця принесли до церкви, Маруся кинулась до труни і, обливаючись слізьми, розповіла про свій тяжкий злочин. Дівчину засуджують до страти, та Іван Іскра встигає привезти від гетьмана Богдана Хмельницького помилування. Життя було їй даровано в пам'ять героїчної загибелі батька та за чудові пісні, які вона склала. Кат змушений був її відпустити.

...Маруся Чурай, нічого не бачачи поперед себе, повільно зійшла з помосту і пішла попід вишикуваним Полтавським полком. Ступала тихо, нечутно.

І раптом полк, віддаючи останню шану дівчині, з чийми піснями він ходив у бій, гримнув:

Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі...
І тієї ж миті майдан в один голос підхопив пісню:

Не плач, не плач, Марусенько,
Не плач, не журися
Та за свого миленького
Богу помолися...

Маруся йшла майданом, а пісня все гриміла й гриміла. І здавалось, що гриміла вона не лише над славною-преславною Полтавою, а летіла вона, а гриміла вона понад всією Україною...

(Звучить пісня у виконанні капели бандуристів «Засвіт стали козаченьки»).

Засвіт встали козаченьки

Помірно

Музична партитура в двох системах. Перша система містить нотний запис з українськими ліричними підписами: «За світ встали козаченьки впохід зполю но чі ви плакала». Друга система продовжує нотний запис з ліричними підписами: «Марусянка свої ясні очі очі». Нотний запис виконаний на скрипковій лінійці з ключем фа-бемоль і ритмом 4/4. Друга система закінчується подвійними крапками, що означає кінець пісні.

За світ вста - ли ко - за - чень - ки впо - хід зпо - лю но - чі ви - пла - ка - ла

Ма - ру - сень - ка сво - ї яс - ні о - чі . . . о - чі

Засвіт встали
козаченьки
В похід з полуночі,-
Виплакала Марусенька
Свої ясні очі.

Не плач, не плач,
Марусенько,
Не плач, не журися,
Та за свого миленького
Богу помолися!

Стоїть місяць над
горою,
А сонця не має
Мати сина в
доріженьку
Слізно проводить:

– Іди, іди, мій синочок,
Та й не забавляйся,
За чотири неділеньки
Додому вертайся!

Розучуючи пісню, домагаюсь точного інтонування октавних ходів, які зустрічалися і у розспівці, нагадуючи про необхідність використання відповідних прийомів (нижній звук варто співати спокійно, не форсувати дихання, позиційно високо, а верхній звук формувати у високій позиції).

Певну виконавську трудність становить плавне розспівування складів у маршовому темпі. За для цього використовуємо прийом кількарязового проспівування розспіву у сповільненому темпі, а ще із затримкою на кожному ступені.

У процесі розучування пісні звертаю увагу на необхідність самостійного пошуку засобів музичної виразності, а також пропоную дітям

поділитися своїми враженнями про емоційно-образний зміст твору. (Це важливо, аби процес розучування не став буденним та був наповнений емоційним піднесенням).

Далі запитую, а згадайте, які ще козацькі пісні ми вивчали?

(діти називають пісні, серед яких – «Їхав козак на війноньку»)

- А чим ця пісня близька до пісні «Засвіт встали козаченьки»?

Давайте її виконаємо.

Їхав козак на війноньку

Українська народна пісня

Ї - хав ко - зак на вій - нонь - ку. — про-шав сво - ю дів-чи - нонь - ку:

9
Про - шай, ми - лень-ка, чор - но-бри - вень-ка, я йду вчу - жу - сто-ро - нонь - ку

Їхав козак на війноньку,
Прощав свою дівчиноньку:
Прощай, миленька, чорнобривенька,
Я йду в чужу сторононьку!

Дай же, дівчино, хустину,
Може я в бою загину,
Темної ночі накриють очі —
Легше в могилі спочину.

- Діти, скажіть, а який характер цієї пісні?
- А за що народ полюбив цю пісню?
- А чим вона допомагала козакам?
- А чи піднімала пісня їх бойовий дух?
- Чи пов'язана ця пісня із життям?

Козаки від'їжджали на війну, а дома залишалися їх діти, дружини, матері. Чи повернеться додому син чи батько? Що чекає їх у чужому краю?

...Козацька пісня звучала все тихіше й тихіше. Все навколо прислухалося до останніх звуків, затаївши подих. Наставав довгий час розлуки. Хтось тихо плакав, а в когось це був справжній момент розпачу.

Сліпий бандурист, доторкнувся до струн. Але це були не лише струни бандури. Це були струни душі. Люди стали прислухатися. Підступили ближче до кобзаря і в їх серці заіскрилася надія. А старий музикант грав і грав, бо знав, що його музика зараз потрібна мамам, дружинам і навіть маленьким дітям.

Микола Лисенко. Момент розпачу (виконання)

- А чому бандурист у такий важкий момент почав грати?
- Які почуття передає цей твір?
- А які засоби музичної виразності використав М. Лисенко, щоб їх передати?
- А чим вам сподобався цей твір?
- А як ви розумієте слова В. Сухомлинського про те, що музика випрямляє душу людини так, як гімнастика виправляє її тіло?

Роздуми дітей спрямовую до висновку про безмежну силу музичного мистецтва, до того, як музика може впливати на людину, сповнювати серце радістю, ніжністю, сумом, мужністю та іншими почуттями.

Музика пронизує усе наше життя, наповнює його новим змістом та робить нас багатшими і непереможними. Вона наділена особливою здатністю впливати на людину.

І тому народ зберігає і шанує музику, як найдорогоцінніший скарб. У цій скарбниці музика Миколи Лисенка займає особливе місце. І тут далось взнаки, що він був не лише геніальним композитором, а й знавцем українського фольклору. Не випадково всі його твори пронизані українським мелосом.

Микола Лисенко захопившись сюжетом повісті Миколи Гоголя «Тарас Бульба», створив однойменну оперу. Літературний твір отримав музично-драматичне втілення.

- Давайте згадаємо, що таке опера?
- А що таке оперне лібрето?
- А з чого розпочинається опера?

Так, опера розпочинається з увертюри.

- А що ж таке увертюра?

Дійсно, саме в увертюрі міститься стислий зміст всієї опери, вона знайомить нас з головними героями. Кожен герой має свою музичну характеристику. Тут і козацькі отамани, і військо запорізьке, а ще музика увертюри наповнена ліричними та героїчними інтонаціями. А відома вам пісня Марусі Чурай «Засвіт встали козаченьки» зазвучала як символ перемоги.

То ж до вашої уваги: **Микола Лисенко. Увертюра до опери «Тарас Бульба».**

(Після слухання робимо художньо-педагогічний аналіз увертюри, шляхом дитячих роздумів, обміном думками, відповідями на поставлені питання тощо).

- Які ваші враження від почутої музики?
- Яке ваше ставлення до цієї музики?
- Чи може вона впливати на наші почуття?
- Чи почули ви знайомі інтонації в увертюрі?

- Яке художньо-виразне значення героїчної і ліричної тем увертюри?

- Які засоби музичної виразності використав М. Лисенко, щоб підкреслити героїчний характер головної теми?

- Як зображується у музиці похід запорізького війська?

- Чи перекликаються з музикою Миколи Лисенка сюжети картин О. Герасимова «Стій. Випала люлька з тютюном» та М. Дєргуса «Тарас Бульба на чолі війська».

- Діти, а згадайте у чийому виконанні ми слухали увертюру?

(У виконанні симфонічного оркестру дитячої музичної школи імені М. Лисенка).

- А між іншим, серед них були й ваші ровесники. І мабуть ви звернули увагу на те, як проникливо й емоційно учні виконували твір, як глядацький зал завмер слухаючи музику, бо вона стала їх внутрішнім станом, і в цьому її величезна перетворююча сила.

Спілкуючись із музикою і ми стаємо багатшими, гуманнішими і добрішими. Вона прикрашає наше життя, збагачує духовний світ.

Музика пронизує усе наше життя. Вона наповнює його новим змістом. Робить нас багатшими і непереможними.

Тож нехай звучить Музика, яка не потребує жодних слів.

На цьому наш урок закінчено. До побачення. До нової зустрічі з великим мистецтвом!